

Rehabiliteringsmotivation — motivation till vad?

Den officiella målsättningen för arbetsvården är att eliminera hinder mot sysselsättning på den öppna marknaden. Dagsläget är emellertid att av 96 000 arbetsvårdssökande 1970 endast cirka 12 % placerades i arbete på den öppna arbetsmarknaden. Vad beror detta på? Beror det på att klienterna är otillräckligt motiverade att arbeta? Eller snarare arbetsgivarna att ta emot personer som inte är tip-top arbetskraft?

Hans Berglind är docent vid sociologiska institutionen, Stockholms universitet.

Hans Berglind

Arbetsvårdens expansion

I början av sextioalet kunde arbetsvård beredas åt ungefär 4.000 personer, tio år senare åt c:a 27.000, sysselsatta i skyddade verkstäder, med arkivarbete etc.. Antalet arbetsvårdssökande uppgick under år 1970 till i det närmaste 96.000 personer, vilket är ungefär tre gånger så många som vid början av sextioalet. Av dessa placerades 12 procent i arbete på den öppna arbetsmarknaden. Den siffran är anmärkningsvärd mot bakgrund av den officiella målsättningen för arbetsvården, sådan den formulerades av den stora statliga utredningen om arbetsmarknadspolitiken: "att eliminera hindren mot sysselsättning på den öppna marknaden, dvs. åstadkomma arbetsmarknadsmässig rehabilitering" (SOU 1968:60).

Vi har alltså en klart utsagd målsättning som förverkligas i mycket ringa grad. Vad beror detta på och hur kommer det sig att arbetsvården expanderat så kraftigt och enligt alla prognoser väntas växa ytterligare? Det finns varandra helt motsatta sätt att besvara dessa frågor och tolka den bakomliggande verkligheten.

Inlägg vid estradsamtal i Svenska Läkaresällskapet om rehabiliteringsmotivation, mars 1971.

Arbetsvården — ett nödvändigt gott

Svensk arbetsmarknadspolitik har blivit internationellt känd, inte minst tack vare sina åtgärder för de svårssysselsatta.* Att arbetsvården expanderar ska därför i första hand ses som ett gott bevis för att den uppsökande verksamheten varit framgångsrik och för att vi nu tar hand om människor, som utan denna vårdinsats kanske skulle stått helt utan kontakt med arbetslivet.

Den snabba tekniska utvecklingen och den hårda internationella konkurrensen gör att Sverige, för att inte komma ekonomiskt på efterkälken, måste satsa på fortsatt rationalisering och effektivisering av näringslivet. Det kan då inte hjälpas att personer som, på grund av olika slags arbetshinder, inte förmår hänga med i denna utveckling måste beredas sysselsättning i skyddad miljö. Sådana omplaceringar medverkar till att höja effektiviteten i näringslivet. När allt kommer omkring så är detta en human åtgärd. De arbetshindrade får arbeta i ett lugnare tempo och slipper dessutom jämföra sig med sina mer effektiva

*) För internationella jämförelser se Reubens, B. G., *The Hard-to-Employ: European Programs*. New York & London 1970.

Svensk arbetsmarknadspolitik har blivit internationellt känd inte minst tack vare sina åtgärder för de svårssysselsatta.

medmänniskor. Med förbättrade rehabiliteringsåtgärder skulle det förmodligen vara möjligt att återvinna fler för den öppna arbetsmarknaden med dess av nödvändighet större krav.

Alternativ förklaring

Det föregående resonemanget återspeglar en antagligen ganska vanlig uppfattning om hur verkligheten är beskaffad. Låt oss åtminstone inrama den verklighetsbilden med en rad frågetecken.

Arbetsvårdens expansion skulle kunna bero mer på att arbetslivets krav hårdnat och att allt fler "slås ut" från arbetsmarknaden än på arbetsvårdens ökade ambitioner och effektivitet. Att förse människor med etiketter sådana som "arbetshinder", "partiellt arbetsför", "handikappad" osv. är i själva verket ett sätt att försöka förvandla "utslagningen på arbetsmarknaden" till ett vårdproblem och att göra en växande del av befolkningen till vårdtagare.

Det är vidare en chimär att tro att människor finner sig särskilt väl till rätta på en segregerad arbetsmarknad. Det finns istället en påtaglig risk för att de upplever sig som sekunda arbetskraft, ju mer deras särställning markeras, och att detta kan få en förödande inverkan på deras självkänsla.

Från denna alternativa utgångspunkt ter det sig snarast cyniskt att utan vidare betrakta den nuvarande vårdexpansionen som framdriven av obönhörliga lagar, som man inte kan, eller i varje fall inte bör, ifrågasätta. På senare tid har det ju också hänt att den ekonomiska expertisen har börjat tvivla på att en högt uppdriven rationalise-

Att låtsas som att målet vore att få ut människor på den öppna marknaden, samtidigt som man vet att detta kanske är en omöjlighet för 90 %, är mer än hyckleri, det är dumt.

ringstakt är ur alla synpunkter samhällsekonomiskt eftersträvansvärd.

Motivation till vad?

Människans motivation beror naturligtvis bl. a. på de yttre omständigheterna. Vad hon vill sammanhänger således med hur hon upplever sina möjligheter. Det förefaller inte särskilt fruktbart att försöka motivera människor till sådant som ter sig utsiktslöst.

Som vi tidigare sett så lyckas arbetsvården i ganska ringa utsträckning förverkliga den officiella målsättningen att få ut människor på den öppna arbetsmarknaden. Beror då detta på att klienterna är otillräckligt motiverade att arbeta, dvs. "arbetsovilliga"? Eller kanske är det snarare arbetsgivarna som är ovilliga att ta emot personer, som inte är tip-top arbetskraft? Om den arbetsvårdade får en chans på den öppna arbetsmarknaden, så är det inte sällan till ett sämre avlönat och kanske också mindre meningsfullt arbete.

Antingen får vi se till att det på den öppna arbetsmarknaden skapas tillräckliga möjligheter för människor med nedsatt arbetsförmåga att erhålla hyggliga jobb, eller också får vi motivera dem till något annat, som t. ex. att arbeta inom skyddad verksamhet eller till att framleva sina dagar som förtidspensionärer. Men då ska man också ändra den officiella målsättningen i linje härmed. Att låtsas som om målet var att få ut människor på den öppna marknaden, samtidigt som man vet att detta kanske är en omöjlighet för 90 procent, är mer än hyckleri, det är dumt.

Det är vidare en chimär att tro att människor finner sig särskilt väl till rätta på en segregerad arbetsmarknad.

Vi vet i dagens läge inte så mycket om varifrån arbetsvårdsfallen kommer och vad som gjort att de hamnat i sin nuvarande belägenhet.

Vi vet inte heller hur pass lyckliga eller olyckliga de är när de snurrar runt i remisskarusellen eller får sin förtidspension.

Hinder för en förändring

Det är egentligen svårt att argumentera i en fråga där man vet så litet om hur det faktiskt förhåller sig.* Vi vet i dagens läge inte så mycket om varifrån arbetsvårdsfallen kommer och vad som gjort att de hamnat i sin nuvarande belägenhet. Vi vet inte heller hur pass lyckliga eller olyckliga de är när de snurrar runt i remisskarusellen eller får sin förtidspension. Känner de sig likgiltiga, misslyckade eller njuter de kanske förnöjsamt sitt otium?

I avvaktan på att framtida forskning ska kunna ge åtminstone en antydning till svar på dessa frågor, så får vi nöja oss med inte alltid så välgrundade spekulationer. För egen del tror jag att vi löper stora risker för en alltmer segregerad arbetsmarknad och att många människor riskerar att passiviseras till vårdtagare. I den rollen blir deras funktion att vara objekt för vård istället för att vara handlande subjekt. Därigenom berövas

*) En rapport kallad "Utslagningen på arbetsmarknaden — omfattning och utvecklingstendenser" kommer att publiceras i början av 1972.

Kanske är det i första hand vårdarna, inte vårdtagarna, som behöver motiveras att ta itu med problemen på den öppna arbetsmarknaden?

de möjligheten att bygga upp en positiv självkänsla. I denna situation måste vi satsa betydligt mer på förebyggande åtgärder såväl av mer generell karaktär som inriktade på de enskilda individernas arbetsmiljö.

Det är förmodligen ganska svårt att ändra på sakernas nuvarande tillstånd. Det beror på att utslagningen på arbetsmarknaden har vissa viktiga samhällsfunktioner, som det väl inte anses riktigt fint att tala om. Dels möjliggör utslagningen en fortgående rationalisering av näringslivet, genom att låta vårdapparaten ta hand om och försörja de mindre effektiva. Dels bereder den också selsättning åt akademiskt skolad arbetskraft, såsom läkare, psykologer, kuratorer och även en eller annan forskande sociolog. Den skapar alltså goda arbetsmöjligheter åt ett befarat akademikeröverskott.

När allt kommer omkring så behöver vi kanske våra vårdtagare. Man kan börja undra vilka som behöver motiveras. Kanske det i första hand är vårdarna inte vårdtagarna som behöver motiveras att ta itu med problemen på den öppna arbetsmarknaden?

EUROPARÅDET

erbjuder stipendier för socialvårdspersonal

Stipendierna gäller för studier under en à två månader 1973 inom någon av Europarådets medlemsstater. Stipendierna uppgår till 1.350 franska francs per månad eller motsvarande i resp lands valuta. Resebidrag tillkommer. Ansökan skall vara Svenska institutet tillhanda *senast den 15 februari 1972.*

Ansökningsformulär och vidare upplysningar från

SVENSKA INSTITUTET

Box 7072, 103 82 Stockholm 7, tel 08/22 32 80